

forduljak az önk. ügyben, de közjegyzőnél hitelesített éretts. biz.-nyal. Ha csakugyan lehet kérelmezni a civilben való szolgálatot, akkor ott már úgysem lesz szükségem semmi effélére.

Remélem, mindnyájan jól vagytok. Én is jól vagyok, bár esténként néha még nagyon elővesz a köhögés.

Viszontlátásig ölel és csókol mindnyájatokat szerető fiad,

Sándor

Csodálkozva olvastam ma a K. H.-ban [a *Kolozsvári Hírlapban*] egy hetekkel ezelőtt beküldött versemet.

„...EZ A HÁBORÚ MINDENKINEK A NYAKÁBA SÓZZA A KERESZTET”

Válogatás Tersánszky Józsi Jenő I. világháború alatt írott leveleiből

Közléteszi Sulyok Bernadett

Az író I. világháborús katonai pályájának velős summázatát megismerhetjük ÉLETRAJZ-ából, mely a Petőfi Irodalmi Múzeumban lévő Tersánszky-hagyatékban található (gépirat, 3 f., PIM V. 4732/56/3):

„Bevonultam 1914-ben. Szabadságon többször voltam. Kórházban Budapesten a munkapárti kórházban voltam, utána üdültem Nógrádverőcén, és onnan ismét bevonultam. Először az orosz fronton voltam 1914. október 15-től 1915. március 19-ig. Azután, mert a frontról jöttem, áttettek Losoncra, tiszti iskola vezetőnek. Losoncról behívólevéllel visszarendeltek Munkácsra. Ott kineveztek kadettnek 1915 szeptember–októberében. Onnan az olasz frontra vittek. Ott 17 hónapig voltam egyfolytában a borzalmak hegyén (Sveta Marián). Utána az Adrián több helyen nyaraltam. Ezután az ezredemtől, hogy pihentessenek, hazaküldtek a káderhez. 1918-ban az összeomláskor kerültem egy olasz táborba. Három olasz tábort jártam végig, de bennünket nem kezeltek úgy, mint a foglyokat. Az olaszok nagyon emberségesen bántak velünk.”

Tersánszky a leghosszabb időt az olasz fronton töltötte, a hadifogságot is beleszámítva több mint három és fél évet. A harcok 1918-as végkifejletére így emlékezett vissza tizenegy évvel később:

„Jött a 11-es offenzívánk a Piavéig.

Benne voltam a cérnáért és csokoládéért indított piavei ütközetben, át voltam a Montellón, az első vonalban, ahol egyszázezer ember halottunk volt. Csak a gáz ölt meg 400 olyan sebesültet, akiket már lehoztak a víz partjára. Dögölt lovat, négynaposat nem ettem a Montellón, mint a csujések [horvátok]. Inkább koplaltam. Ellenben miközben a puccerem előttem lelőtt vagy három-négy cseh légionistát, én egy békebeli regényt kezdtem írni az árokban, ami meg is jelent »Rossz szomszédok« címmel.

Nahát, aztán kissé komolyan beteg lettem, de nem mentem kórházba, tanúm van rá, 40 fokos lázzal, mert 40 napi dupla szabadságra számítottam.

Ki is mulattam magam alaposan, utoljára 1918 nyarán. Aztán visszamentem a frontra.

Egy kétnapos pergőtűz, koplalás után, miközben kimentem vizsgálni agyonnyomorított embereimet, a hátam mögött a kavernából elvitték a bataillon kommandómat fogságba az olaszok. Hát erre meg kellett adnom magam.”
(A PARNASSZUS TETEJÉN, 1929 [gépirat, 5 f., PIM V. 4732/18/69].)

A következő válogatásban Tersánszky-nak elsősorban családtagjaihoz (édesanyjához és húgához) írott leveleiből nyújtunk ízelítőt: önkéntesként, vagyis érettségizett tisztjelöltként vonult be, a kiképzés során (Felvidék), majd az orosz (Galícia) és az olasz (Isonzó, Piave) frontról, illetve kórházból és szabadsága helyszíneiről is küldött híradást magáról. 1918. október 24-től 1919. augusztus 4-ig volt olasz hadifogságban, éppen akkor ért haza, amikor a

románok bevonultak Budapestre. Irodalmi kapcsolatait érzékeltetik a Bölöni Györgynek (aki a *Világhoz* és *Az Érdekes Újsághoz* juttatta el novelláit), illetve Fenyő Miksának, a *Nyugat* egyik szerkesztőjének írott levelei; az utóbbihoz szóló egyik levelében egy verseskötet kiadását tervezi, amely azonban nem valósult meg. Az első világégés idején három kötete látott napvilágot – melyek megjelentetésében sokat segített festőművész barátja, Tihanyi Lajos –: a *VI-SZONTLÁTÁSRA, DRÁGA...* című regény 1916-ban a *Nyugat*nál, a *KÍSÉRLETEK, IFJÚSÁG* című elbeszéléskötet 1918-ban ugyancsak a *Nyugat* kiadásában, míg *A KÉK GONDVISELÉS, AMELYRŐL CSAK EGY BIZONYOS* című regényt a Táltos adta ki 1918-ban.

S. B.

Húgának, Pataky Ferencné Tersánszky Ilonának

Rimaszombat, 1914. okt. 14.; 5. gy. e. V. marsbataillon [menetzászlóalj]
(PIM V. 4330/181/1)

Drága Ilonkám, én már rég itt vagyok Szombatiba ezredemmel, mint újdonsült gefreiter [őrvezető] beosztva a mars compániába [menetzászdabba], az V-ikbe, mely alkalmasint e hó végén indul harctérre. Ami a meleg ruhát illeti, talán kapunk a kincstártól s egyebűn is, ha kapunk, de hisz téged semmi esetre se terhelnélek effélével. Ha éppen akarsz jó lenni hozzám, hát csinálj egy kis szárasztészta, egy kis pakkot, mert a húst már mindenképpen megutáltam. [...] Különben holnap mink is öltözzünk. Itt sok nagybányai fiú van, s csaknem mind beváló, jó katona, az én szobámba is van kettő, ahol én vagyok a cimber komandáns [szobaparancsnok], fene nagy úr.

Édesanyjának, Tersánszky Jakabnénak

Rimaszombat, 1914. nov. 5. (PIM V. 4330/185/3)

Drága jó anyám, már csak órák, de meglehet, csak napok kérdése a harctérre menetünk. Most már ne tessék legföllebb levelet írni, nem lehetetlen, hogy megkapom. Gyönyörű nap van, akár Nagybányán volnék valahol az Erdő utcán, itt ebben a faluban. Sajnálom, hogy nem fényképeztettem le magam így, teljes szürke felszerelésben. Elég deli legény vagyok, s nem utolsó compánia, amelyikkel megyek, alkalmasint Szerbiába. Most már nem tart soká, megtudom, mit írtak elő végzetemben, belebotlok-e valami golyóba, vagy se, és főként milyen helyen. Az némileg biztat, hogy lábat vagy

kezet alig vágnak le mostanság. Még ha csontot is tör a golyó, meggyógyul, s velem is sokan vannak, akik már egyszer megsebesültek. Inkább a nélkülözés s fáradságok az előbbek, s a hideg. A reumák, hülések réme a nagyobb, mert bizony ott kell hasalni mozdulatlan a lövészárkokban sokszor naphosszat, s már kívánják a bakák, és zúgolódnak, hogy előre. No de ha arra gondol az ember, hogy nem az egyedüli, aki megy, hát ez is vigasztalás. Vigyázzon magára, kedves anyám, s ne aggódjék, s ne töprengjen...

Édesanyjának, Tersánszky Jakabnénak

1914. dec. 26.; 5. gy. e. III. comp. (PIM V. 4330/185/8)

Karácsony másodnapja. A csomagot nagy hálával vettem, de a hús nem volt már jó; az alma felséges. Ennivalóban itt nem szűkölködünk, éppúgy, mint golyóban. Meleg ruhám is van. Inkább gatyá kellett volna; de hát itt ki is tavaszodhatok egy párral, mert még a váltás is gondot ad. Hideg túlságos nincsen. Egypár jó nagy tűzön túl vagyok épen, istennek hála, csak ezentúl is így legyen. Most kissé pihenünk, de ezt sohse tudni, hogy egy óráig vagy két napig tart. Most sietek. Mindnyájokat csókolja hálás Jenőjök.

Boldogabb új évet kívánok.

Édesanyjának, Tersánszky Jakabnénak

1915. febr. 10.; Inf. Reg. 5. III. comp. (PIM V. 4330/185/11)

Drága jó anyám, kedveseim, bizony itt úgy megy, hogy esetleg a korábbi levelet későbbben kapjuk, ha kapjuk. Most pár napra lejtöttünk a tűzvonalból úgynevezett rasztra [pihenő-re]. Inspicirungok [felülvizsgálatok] folynak s rendes rukkolás [rajtvonal], templomba visznek; egyszóval gondoskodva van, hogy ne unjuk meg magunkat. Jobb volt fenn a schwarmlíniában [rajvonásban]. Volt kis házam fenyőgallyból, benne kis kályhám, s ha letudtam a szolgálatot, hevertem. Itt meg egy бүdös istállópadráson kell fázkódnunk. Én különben marsok alatt is jobban kívántam harcba érní; a golyót úgyse kerülhetem el, ha nekem faszolta¹ a muszka. Bizony már én is vágyom közéjük, de hát innen nemigen lehet elmenni, még a legközelebbi házig sem; szabadságról pedig szó sem lehet. A viszontlátás tehát még alkalmasint jó ideig csak remény marad. [...] Csókolom mindnyájokat ezerszer: Jenő

¹ Faszol: a katonai nyelvben: vételez. Itt: céloz.

Bölöni Györgynek

1915. júl. 14.; Losonc (PIM V. 4132/348/2)

Kedves Bölöni, Tihanyi írta, hogy Te írtál nekem, mind ez ideig azonban nem kaptam belőle egy sort se. Lehet, hogy eltévedt Rimaszombaton. Arra kérlek, ha teheted, intézd el azt a honoráriumdolgót az Érdekes Újsággal, mert most igen szorítanak. Pár napja dienstführender [szolgálatvezető] lettem az iskolában, nem kell rukkolnom, s van kevés

időm írni. Azt hiszem, pár nap alatt befejezek végre egy hosszabb háborús tárgyú novellát, s elküldöm Neked, s Te tetszés szerint, akár a Világnak, akár Kabos úrnak a P. H.-ba [*Pesti Hírlap*ba] adod, ha nem terhellek vele. Hogy jó dolog-e, azt megítéled majd. Én bízok benne.

Húgának, Pataky Ferencné Tersánszky Ilonának

1915. szept. 23.; Munkács, XV/III. Marsbataillon (PIM V. 4330/185/14)

Drágáim, mint a címem mutatja, kadett¹ vagyok tegnaptól, mondanom sem kell, hogy fene büszke. Sajnos ide már nem fordul meg tőletek a posta, mert nem tudjuk már, melyik órában indulunk. A táskát meg a részvénynek valót pénteken vagy szombaton Munkácson feladom, s a vevényeket is elküldöm, hogy esetleg ha elindultunk, megrek-lamálhassátok. Címet azonnal írok, mihelyt lesz. Drága anyám, ügyeljen magára. Csókollak mindnyájatokat ezerszer: Jenőitök

A pakkért hálás vagyok. Igazán kár volt fáradnod vele.

¹ Hadapród; az osztrák–magyar hadseregben olyan őrmesteri rangú, de tisztii állományú katona, aki önkéntesi évét kitöltötte, és a tisztii vizsgát letette.

Bölöni Györgynek

1916. jún. 29.; VIII. Feldcomp. Feldpost 85. (PIM V. 4132/348/3)

Kedves Gyurka, nem volt időm elköszönni Tőletek, mert az utolsó napok alatt úgy lóttam-futottam összevissza, mint a garaboncás. Most már újra itt gubbasztok odúmban, s várhatok újra keserves 6-8 hónapig, míg Pestet látom. Ámbár az a legrosszabb a dologban, hogy ez még a legjobb eset. Most ugyan csönd van néha napokig, s ha látatok valaha bányászokat, amint az erdőben a tárna előtt pipáznak s beszélgetnek, szakasztott ugyanaz, amint viskóm ablakából, itt írás közben, a bakaságot szemlélem, kinn az árokban szórakozva. Az éjjel eső esett, s épp fejemre kezdett csöpögni. Nos, felakasztok nagy ügyel-bajjal egy pléhedényt a csöpögés alá, amit még a Sveta Mária kápolnájából zsákmányoltam. No, lásd, kedves Gyurka, ily bölcsen segíték én mindig magamon. Ugyanis nem csöpögött egész éjjel egy csöpp víz sem a fejemre apránként, ellenben egyszerre ömlött rá az egész reggel a szent edényből, melyet első mozdulatom volt nyújtózás közben felborítani. Kísértetiesen jellemző életem összes dolgaira.

Csókolom kezeit kedves Ithakának, s öllelek szeretettel: Józsi

Fenyő Miksának

1916. aug. 4. (PIM V. 3181/72)

Igen tisztelt szerkesztő úr, itt küldök be egy verset, csak arra kérem, ha beválik, kegyeskedjék a keféjét elküldetni, mert igen rosszul érint, ha nyomdahiba csúszik a sorok közé.

Két más dolgot ezen kívül. Szeretném verseimet, miután ezzel 14-re szaporodott számuk, kiadatni. Természetesen találok, hogy legelsősorban Önöknek ajánlom fel őket. Kérem, erre nézve akár nem, akár igenleges válaszát. Ha igen, az esetben akkor sem késő beszélünk róla, amikor felmehetek újra Pestre, talán úgy december eleje körül. Itt most tökéletes csönd van, azért beszélek erről oly kételeyek nélkül. Még egy kérésem van; legyen oly szíves 100 koronát küldetni a következő címre. Oberlautnant Dr. Papp Mihály Int. Baon II/5. VI. Feldcomp. Feldpost 85. Oly kötelezettségem, amit mennél hamarabb szeretnék elintézni, s a fizetésem már elküldtem, itt kölcsönözni pedig nem akarok. Osváth [!] s Ignotus urakat üdvözlöm, Önnek vagyok tiszteletteljes híve

Húgának, Pataky Ferencné Tersánszky Ilonának

1916. aug. 16.; Isonzó (PIM V. 4330/185/22)

Drága anyám, kedveseim, azért nem írok sűrűbben, mert igazán nincs miről. Itt egy nap olyan, mint a másik, tegyem hozzá, hála istennek. Nagyon boldog vagyok, ha hallom, hogy drága anyám tűrhetően van, s már mondhatom, ha elég szerencsém lesz, három hónap múlva viszontlátlak benneteket. Úgy tetszik itt az embernek, hogy egy nap hosszabb itt, mint egy hónap. Hisz itt vagyok már több, két hónapjánál. Nem tudom, meg szabad-e írni, azt hiszem, igen, hogy ezredünk bányán van most. No, hisz ti úgyis megtudjátok. Kérlek, Ilonkám, ha hazamennél, lehetőleg ne beszélj rólam senkivel. Én itt mint katona szeretek szerény ismeretlenségben maradni. S épp nemrégiben volt valami kellemetlenségem mendemondák miatt hazai egyénékkel. Lásd, így is butaságokat hallotok, elestem, meg tudom is én. Képelem, micsoda nyüzsgésben vannak mindenütt Mars istennek zord fiai, kis városkánkban, ahová eddig legfőllebb a művészet lovagjai hoztak egy kis változatosságot. Csókollak ezerszer mindnyájatokat, meg-megkaptam anyám lapját, szerető Jenőtök

Édesanyjának, Tersánszky Jakabnének

1917. jan. 16. Inf. Baon II/5. VIII. Feldcomp. Feldpost. 85. (PIM V. 4330/185/25)

Drága jó anyám, nyilván a posta tévedése, s jót kacagtam rajta, bármennyire nem vagyok hangolva rá, hogy megnősültem volna. Gondolja, drága anyám, hogy nem értesítném hasonló esetben? No, ráérek még egy kissé, nem oly sietős. Karácsonyt bizony én itt töltöttem, nem épp a legmúltabb körülmények közt. Azelőtt jártam Pesten, de keltem s feküdtem, talán a tavasz elején láthatom meg kedveseimet, hamarabb bajosan. Most se vagyok a legjobb bőrben, de hiába, komolyabb bajom nincs, vagy legalábbis meg nem állapítható, s azt hiszem, az unalom s a fáradtság ebbe az életbe, teszi, hogy hamarabb fog rajtam egy kis szél. Boldoggá tesz, anyám, hogy kissé jobban van, hát hiszen nem is vágyik már nagyobb sétára, s otthon eltipegni lehet, ha kissé gyengék is a csikók. Csodálom, hogy még nem írja, hogy megkapta, hisz én e hó elsején is küldtem ismét 40 koronát. Tudom, hogy nehéz most hátul is, otthon is, ez a háború mindenkinek a nyakába sózza a keresztet. Dehogy van itt nagy hó, hisz ez már délvidék, esik ugyan, egy kis esővel vegyesen, sokszor hétszámra is, de megy, ahogy jött. A nagy hegyeken

persze közelünkben három-négy méteresre is hull, sőt, érdekes, hogy két-három vasúti állomásra a hozzánk legközelebb esőtől, már alig látnak ki a kupéablakokon a felhányt hótól, mint épp most mesélte egyik tiszt. Csókolom mindnyájukat ezerszer s drága jó anyám kezeit: Jenő

Húgának, Pataky Ferencné Tersánszky Ilonának

1918. jún. 27., 5. Feldcomp. Feldpost 647. (PIM V. 3759/1/2)

Csak taláalomra írok, kedveseim, mivel el is költözhattetek azóta, hogy nem írtam, a Csapó utcáról. Gazfickó vagyok, tudom, tudom. Írjatok mindenről, ha lapom veszitek. Leginkább az sarkallt írására hirtelen, hogy most tudom, sok rémhír kering Debrecenben, hát lássátok, hogy a nagy zenebona után még élek, bár ezt kikopogom itten. Csókollak mindnyájatokat: szerető Jenőtök

Húgának, Pataky Ferencné Tersánszky Ilonának

1918. nov. 1. (PIM V. 3759/1/3)

Kedveseim, elfogtak 24-én, még címet nem írhatok véglegeset. Semmi bajom. A holmijaimra vigyázzatok. Egyetlen panaszom, hogy a munkámat, amin 5 hónapig dolgoztam, még a lövészárokban is, ott kellett hagynom, s nem tudom, lesz-e alkalmam és anyagom újra megcsinálni. Ha megjelenik a két könyvem, próbáljatok küldeni.¹ Ezerszer csókollak mindnyájatokat: Jenő

¹ A két kötet A KÉK GONDVISELÉS című regény és a KÍSÉRLETEK, IEFJÚSÁG című novelláskötet.

Markó Béla

RONTÁS

*Rubens: BACCHANÁLIA,
1615 körül, olaj, vászon, 91 × 107 cm,
Puskin Szépművészeti Múzeum, Moszkva*

Ördögfit szoptat, s érthető, hogy végül
éppen olyanná válik, mint akit
romlandó tejjel táplál s alakít,
de alakul is közben, beleszédül